

Sjón- ar- mið

Jóannes Dalsgaard,
deildarleiðari

Hví fall Allende?

— eitt dokumenterað aftursvar
til Óla Breckmann
(seinra helvt av II. parti)

Í seinasta parti varð spurt, hvi kom Chile út í búskaparligar trupulleikar. Var tað tí, at Allende, sum Óli Breckmann sigur, stýrði so út av lagi vánaliga, ella vóru tað aðrar orsøkir til afturgongdina?

Tað vóru aðrar orsøkir til trupulleikarnar og tær greiðir Jóannes Dalsgaard nú frá:

Vit finna tær í innlenska chilenska vinnulívinum og eigara tess — tí chilenska miðalklassanum og vit finna tær í teimum búskaparligu tiltøkum, sum USA setti í verk móttvegis Chile.

Taka vit chilenska borgaraskapið fyrst, so fáa vit eina heldur lagna mynd: Í grundini skuldi politikurin hjá Allende verið til fyrimuns fyri chilenska miðalklassanum eins og hann var tað fyrri arbeidararclassan. Hesin politikur gekk jú út upp á at knasa monopolini, sum jú vóru vandamiklastu fíggjindar hjá júst teimum vinnufyrirtekum, sum chilenski miðalklassi átti. Ein avtøka av monopolstøðuni hjá teimum útlandsku stórfyrirtekunum skuldi so státt bæði komið chilenska virkiseigaranum, sum livdi í øvrigum átta fyrri at verða útkonkurreðar av monopolunum, og tí chilenska brúkararnum til góðar. (Hareide s. 124) Samstundis skuldi økta nýtslan, sum var ein fylgja av økonomiska politikkinum hjá stjórnini komið chilenska vinnulívinum væl við og eggja tí til nýggjar fløgur.

Men chilensku vinnulívmenninir reageraðu ikki sum vanligir kapitalistar í eini slíkari

ynskistøðu (støðan var enná nógv batnað eftir at stórnin hevði yvirtikið bankarnar, sum jú mest vóru monopolsinnarar og altíð høvdu knúskað tær miðalstóru fyrirtekurnar. Fyri fyrstu ferð fingur hesar tær lán tær ynskta!)

Hesir vinnulívmenn gjørdur ikki fløgur — tvørturímóti minkaðu fløgur teirra við 7,7% eins og innflutningurin av maskinum til henda sektarin minkaði við 34,3%. — Profitturin, sum var størri enn nakrantíð, varð forbrúktur ella oftast fluttur av landinum. (Hareide do.)

Hvussu bar tað nú til, at miðalklassin, sum í stóran mun hevði styðjað Allende í byrjanini, nú vendi sær ímóti honum?

Forkláringina finna vit í tí sera áhaldandi og ágangandi ræðslupropaganda, sum alla tíðina koyrdi í tí borgarligu pressuni, útvarpinum og sjónvarpinum. (Hareide s. 193 f) Her kundi alt brúkast: tann svartar hondin, sum tók tað litla virkið frá eiganum, óttin fyri arbeidararclassanum og fram um alt varð spælt upp á miðalklassans klassisku ræðslu fyri inflatiónini.

Inflatiónin hevur altíð verið eitt problem í Chile. Fyrsta árið fólksamgongan stýrði, fall inflatiónin frá 33% niður í 22%, men móti endanum av 1972 var hon vaksin aftur og prishækkingar vóru uppá ávisar vørur og tænastur.

Bakgrundin fyri hesari gongd var hendan: Lønarhækkingarnar og tær øktu sosiala veitingarnar skaptu sjálv-

sagt ein sterri eftirspurning. Vinnan kláraði henda eftirspurning við at troyta sín framleiðslukapacitet til fulnar; lønarhækkingarnar greiddi vinnan á sama hátt. Men í 1972 var framleiðslukapaciteturin komin uppá 100%; ein framhaldandi vaksandi nýtsla kundi tí bert upphaldast við øktum fløgum og øktum innflutningi. Men hesar fløgur vildi chilensku vinnulívmenninir ikki gera av grundum, sum eru nevndar frammanfyri. Tvørturímóti settu teir framleiðsluna niður av vanligum brúkaravørum og serliga matvørum, eins og summir hildu vørurnum aftur. (Stuparich s. 210) Henda støða noyddi stjórnina at økja um innflutningin av matvørum — nakað, ið var ógvuliga torført av tí at heimsins matvøruprisir vóru fyrri uppgangandi, samstundis sum koparprisin hjá heimsmarknaðinum var fallandi (Stuparich s. 207). Tað var um hetta mundið, at høgakreftrinar í sjálvum Chile av álvara fóru undir stríðið móti stjórnini: tær veltbjargaðu fóru í verkfall við læknum, stjórum, keypmönnum, verkfrøðingum, og arbeisgevarum, t.d. lastbílgevarum, á odda (Stuparich s. 209/ Hareide s. 125)

At enda í hesum sambandi nøkur orð um **nationaliseringarnar**. Endamálið við teimum var sjálvsagt, at vinnugurin í teimum nationaliseraðu virkjunum skuldi koma chilenska fólkinum og vinnulívinum til góðar. Sjálfvirkini gingu nógv betur aftan á nationaliseringarnar, men fyrri chilenska

statin var hetta eitt tungt tak, tí allar nationaliseringar fóru fram móti fullum endurgjaldi. Her eins og á øllum økjum helt Allende seg strangt til landsins lógir — tað er meira enn ein kann siga um hansara mótstøðumenn! (Hareide s. 130 ff)

Hetta vóru í hevdusheitunum nakrir av teimum trupulleikum, sum stjórnin hjá Allende hevði at stríðast við og sum vóru skaptir av einum uppreitum og panikkislignum borgarskapi. Aftan á kann ein undrast yvir at henda esing eydnaðist, tí so seint sum við árskrifti 72/73 fingur allir bólkir í samfelagnum fulla dekning fyri inflatiónina. (Hareide s. 130) Nú skulu vit so hyggja nærri uppá tað búskaparblokkaðu, ið USA fyriskipaði og sum beindi fyrri seinastu lóglingu stjórnini í Chile — eina blokkaðu, sum Óli Breckmann pástendur ongantið fann stáð.

Kredittblokkan og tiltøkini móti koparútflutninginum

Sum longu greitt frá, gjørdist í Chile stórt vørutrot seinni á árinum 1972. Orsøkirnar til hetta trot eru nevndar frammanfyri. Afturat hesum reint búskaparligu og politisku orsøkum, kom nú ein hamstringaralda, skapt av borgarligu pressuni (Hareide s. 198).

Úrslitið var, at stjórnin til tess at nektta tørvinn, mátti økja munandi um innflutningin av matvørum, men hetta gjørdist alt torførari orsakað av stórum troti

á fremmandum gjaldoyra. Hetta gjaldoyris-trot stavaði frá eini umfatandi økonomiskari blokkaðu, ið var fyriskipað av USA (Hareide s. 132 ff) Tiltøkini vóru hesi:

1. Árligu veitingarnar til Chile frá heimsbankanum og interamerikanska menningarbankanum uppá ávikavist 80 milliónir og 50 mill. dollars vórðu skornar niður í 13 milliónir dollars. USA kontrollarar báðar hesar bankar. (Hareide do.)

2. Búskaparlig hjálp, sum USA hevði lovað Chile til ymisk tiltøk, sum vóru sett í verk, svarandi til 300 mill. dollars varð steðgað. (Hareide do.)

3. Handilskredittir í USA uppá 220 mill. dollars til keyp av eykalutum vórðu steðgaðir. (Hareide do.)

4. The american Import-exportbank, sum vanligu fíggjar vøruslu til útheimin kvetti alt samband við Chile. (Hareide s. 133)

5. Uttanlandaskuldin til USA uppá 4 milliardir dollars fall til gjaldingar alt í einum. Hesa skuld hevði stjórnin hjá Allende «arvað» eftir Frei-stjórnina. Stjórnin hjá Frei var ongantið fer fyrri at rinda hesa skuld aftur og hevði fleiri ferðir fingið nýggj lán úr USA til at rinda tær elstu lánini aftur við. Annars slapp Frei at gjalda tá hann hevði ráð. Slíkar sémdir fekk Allende-stjórnin ikki og mátti hon tí undir at rinda hesa óvurstóru skuld aftur. (Hareide s. 133).

6. Í ávísam londum, t.d. Fraklandi, eydnaðist tað USA at fáa dóm fyrri, at hald skuldi verða lagt

• Juntan som sette stóvelklecken på demokratin och skändade ett helt folk. Chefsböderna har ställt sig i främsta ledet, i stram givakt. Från vänster: General Cesar Mendoza, amiral T. Merino, general Augusto Pinochet, general Gustavo Leigh.

á allar chilenskar koparlastir. Hetta gjørdi at Chile misti týðandi kundar. Aðrastaðni eydnaðist norðuramerikansku koparfelegunum at skapa so stórar trupulleikar fyrri koparselunum, at tær illa nok loystu seg. Hetta hendi t.d. í Vesturtýsklandi (Hareide s. 135).

Hetta vóru í stuttum tær búskapartiltøk, ið kunnu dokumenterast í eini handavending. Tær raktu øll Chile meint, tí tær forðaðu teimum fløgum og tí framleiðslu-økning, sum var tann avgerandi treytin fyrri at chilenski búskapurin kundi yvirleva. Meinst av øllum var kredittsteðgurin. Hann gjørdi at allir eykalutir skuldu gjaldað kontant. Hetta maktaði Chile sjálvandi ikki og tíð steðgaðu tólini, so hvørt sum okkurt gekk fyrri. Sum dóm um hesa blokkaðu kann nevast, at í 1973 stóðu 30% av øllum bússum stillir orsakað av tørvandi eykalutum (Hareide s. 134).

Vónandi hevur hetta yvirlikt víst lesaranum, hvørjar grundirnar vóru til, tað tað sosialistiska Chile kom út í búskapartrupulleikar og vónandi framgongur tað av hesi gjeðnumgongd, hvør er nærri sannleikanum í hesum spurningi Óli Breckmann ella undirritaði.

Næstu ferð skal verða greitt eitt sindur frá teimum økonomisku og sosialu fylgjunum av tí búskaparligarpolitikki, sum nú verður ríkin í Chile eftir reseptini hjá økonomiskt politiska skurgudi fólkaflókman Milton Friedman.